

УДК 351.86:355.457>(477)

О. Є. Цевельов,*начальник управління Адміністрації
Державної прикордонної служби України*

Аналіз механізмів державного реагування на сучасні загрози у сфері безпеки державного кордону: етапи їх формування й реалізації

У статті проаналізовано основні етапи становлення та реформування прикордонного відомства, визначені основні механізми державного реагування, які впливали на стан безпеки державного кордону, досліджено їхній вплив на різні аспекти оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України та здійснено аналіз причин і помилок, що призвели до анексії Автономної Республіки Крим і виникнення конфлікту на сході України.

Ключові слова: національна безпека, державний кордон, воєнна агресія, прикордонна служба, державне реагування, загроза, конфлікт на державному кордоні.

© О. Є. Цевельов, 2017

Під час загострення відносин з Російською Федерацією система забезпечення національної безпеки України у сфері безпеки державного кордону, побудована за роки незалежності, виявила суттєві недоліки, які не дали змоги якісно й ефективно протистояти загрозам, що виникли на сучасному етапі. Не готовими до російської агресії виявились як суб'єкти забезпечення національної безпеки у сфері безпеки державного кордону, так і законодавча основа їхньої діяльності.

По-перше, це стосується безпосередньо Державної прикордонної служби України та інших силових і правоохоронних органів, які протягом усього часу незалежності держави недостатньо приділяли уваги захисту національних інтересів у сфері безпеки державного кордону, не докладали всіх необхідних зусиль для формування й розвитку системи забезпечення національної безпеки України на державному кордоні.

Виконання законодавства, Концепції та Стратегії з питань національної безпеки на державному кордоні організовувалось або проводилось формально; хронічне недофінансування програм розвитку Державної прикордонної служби України з кожним роком погіршувало стан захисту державного кордону і призводило до виникнення корупції та зниження ефективності його охорони. Так, Державна цільова правоохоронна програма «Облаштування та реконструкція державного кордону» на період 2007–2015 рр. була профінансована лише на 58%, більша частка фінансування припала на міжнародно-технічну допомогу (приблизно 860 млн дол. США, що становило 65,8% від усіх виділених коштів на реалізацію програми) [1].

По-друге, відсутність системи отримання завчасної та достовірної інформації, її аналізу та використання під час організації охорони кордону виявила неспроможність самої системи забезпечення національної безпеки України до аналізу безпекового середовища та своєчасного виявлення загроз у сфері безпеки державного кордону. Значний вплив на керівництво Державної прикордонної служби України з боку іноземних партнерів призводив до вироблення помилкових управлінських рішень з питань забезпечення національної безпеки у сфері безпеки державного кордону.

Постановка проблеми. Ураховуючи аналіз причин низької ефективності системи забезпечення національної безпеки України у сфері безпеки державного кордону, потрібно провести реформування системи законодавчих актів у цій сфері, починаючи зі створення моделі її функціонування та формування відповідної структури. Для того, щоб якісно виконати таку роботу, необхідно провести детальний аналіз стану державного реагування на сучасні загрози у сфері безпеки державного кордону, звернувши увагу передусім на її формування й реалізацію протягом найбільш гострого періоду – 2013–2015 рр.

З огляду на це дедалі більшої актуальності набуває питання підвищення ефективності механізмів державного реагування на загрози у сфері безпеки державного кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду основних науково-теоретичних та прикладних аспектів у сфері безпеки державного кордону України присвячені дослідження М. М. Литвина, А. В. Махнюка, О. Г. Мельникова, В. О. Назаренка, В. М. Серватюка, В. С. Никифорова та ін.

Водночас комплексне дослідження питань, у яких з позицій системного підходу розглядаються механізми державного реагування за період становлення і реформування прикордонного відомства та забезпечення безпеки державного кордону України в умовах воєнної агресії Російської Федерації проти України, практично відсутнє, що зумовлює потребу в проведенні подальших наукових досліджень із цієї проблематики.

Метою статті є аналіз та узагальнення умов і факторів механізмів державного реагування, що безпосередньо впливають на стан системи безпеки державного кордону в процесі оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України. Визначено етапи розвитку й реформування прикордонного відомства, досліджено механізми державного реагування на загрози у сфері безпеки державного кордону на кожному з визначених етапів.

Вклад основного матеріалу. Для досягнення основних цілей політики національної безпеки у сфері безпеки державного кордону – захисту й недоторканності державного кордону, підвищення ефективності захисту й охорони кордону, якості пропускних операцій у пунктах пропуску, викорінення корупції – принципово важливим є виявлення, ідентифікація та моніторинг загроз у сфері безпеки державного кордону. Це дасть змогу приймати ефективні державно-управлінські рішення, спрямовані на запобігання та нейтралізацію загроз національним інтересам у сфері безпеки державного кордону.

Державне реагування – це метод державного управління, який охоплює систему цілеспрямованих заходів органів державної влади із забезпечення виконання основних функцій системи управління та недопущення її руйнації або знищення. Державне реагування у сфері безпеки державного кордону являє собою систему заходів, об'єднаних законодавчими, виконавчими та контрольними ініціативами стосовно розв'язання проблем, що виникають або можуть виникати на державному кордоні та в контрольованих прикордонних районах [2, с. 257–258].

Тобто державне реагування у сфері безпеки державного кордону – це реалізація державними органами управління та громадськими організаціями в межах їхньої компетенції заходів реагування на загрози й ризики, які виникають під час захисту та охорони державного кордону, територіальної цілісності держави, припинення збройних та інших провокацій на державному кордоні й мінімізації їхніх наслідків. На нашу думку, державне реагування у сфері безпеки державного кордону від дня становлення незалежної України й донині пройшло у своєму розвитку чотири етапи.

На першому етапі, починаючи від моменту здобуття незалежності, одним з першочергових завдань молодій

Української держави було забезпечення ефективного захисту й охорони державних кордонів. Упродовж 1991–1994 рр. тривав етап формування і становлення Прикордонних військ України та органу центральної виконавчої влади – Державного комітету у справах охорони державного кордону, на який, крім функції управління Прикордонними військами України, покладалася також реалізація державної політики з питань оформлення й охорони державного кордону України та виключної (морської) економічної зони, забезпечення ефективної протидії зовнішній небезпеці.

У цей період державне реагування спрямовувалося на створення законодавчої бази у сфері безпеки державного кордону, формування структури Прикордонних військ України, прийняття під охорону нових ділянок державного кордону з Російською Федерацією та Республікою Білорусь і протидію загрозам поширення воєнного конфлікту біля кордону з Україною, зокрема на придністровській ділянці кордону з Республікою Молдова.

Удалося зберегти основний склад Прикордонних військ і взяти під охорону державний кордон по всьому периметру держави. Були виставлені нові органи охорони кордону на українсько-російському, українсько-білоруському та українсько-молдовському державному кордоні. Створено Морську охорону та прикордонну авіацію, мотоманеврені групи для посилення прикордонних загонів на кордоні з Республікою Молдова. Розпочато процес комплектування підрозділів військовослужбовців на контрактній основі та переговорний процес із делімітації державного кордону на недемаркованих його ділянках.

Чисельність прикордонних військ України на початку 1992 р. становила 25 тис. військовослужбовців і цивільних працівників за трудовим договором, лише 12% військовослужбовців служили у прикордонних військах за контрактом, решта були солдатами строкової служби [3].

Водночас ситуація на кордоні змінилася, оскільки зросла його довжина. Якщо за часів СРСР прикордонні війська на території УРСР забезпечували охорону тільки західного (з Польщею, Чехословаччиною, Угорщиною та Румунією) та південного (морського) кордону, то зі здобуттям незалежності протяжність державного кордону зросла більш як учетверо.

Найбільш проблемною для України на той час була ділянка українсько-молдовського державного кордону (тривав воєнний конфлікт у Придністров'ї), але шляхом здійснення відповідних заходів державного реагування вдалось уникнути такої загрози, як поширення воєнного конфлікту на територію України з території суміжної Молдови.

Не менш напруженою залишалася західна ділянка державного кордону, де існували загрози налагодження каналів нелегальної міграції, переміщення зброї, наркотиків і контрабанди через державний кордон.

Головним здобутком цього етапу було створення навчальних центрів Прикордонних військ для підготовки до служби на державному кордоні молодших

спеціалістів рядового та сержантського складу, що, у свою чергу, надало змогу поповнювати органи охорони кордону підготовленим до служби особовим складом.

На другому етапі, з 1994 р. по 2003 р., державне реагування у сфері безпеки державного кордону зосереджувалося здебільшого на подальшій розбудові Прикордонних військ, розширенні мережі пунктів пропуску через державний кордон, здійсненні заходів демаркації та делімітації державного кордону з такими країнами, як Російська Федерація, Республіка Білорусь, Молдова, посиленні боротьби з організованою транскордонною злочинністю на державному кордоні, нелегальною міграцією, торгівлею людьми та контрабандою.

Формування нових органів охорони кордону на ділянках державного кордону, які не охоронялися, потребувало збільшення чисельності прикордонних військ. У 1999 р. Верховна Рада України встановила загальну чисельність Прикордонних військ 45 тис. осіб, з них – 42 тис. військовослужбовців, решта – цивільні працівники. Цим Законом було передбачене збільшення їхньої кількості до 2005 р. до 50 тис. осіб (з них 47 тис. військовослужбовців) [3].

Зміни соціально-політичної ситуації в суміжних з Україною державах змінили пріоритети в національній безпеці країни, загрози набули переважно невоєнного характеру, що призвело до покладання на Прикордонні війська завдань, притаманних правоохоронним органам. Основними з них стали протидія незаконній міграції й торгівлі людьми, боротьба з міжнародним тероризмом і контрабандою зброї та наркотиків.

Так, у 1996 р. органами охорони кордону були затримані 2640 нелегальних мігрантів, а вже в 1999 р., найрезультативнішому в цьому сенсі, – 9790 порушників прикордонних норм, основну частку з яких становили вихідці з країн Північної Азії, Індії, Близького Сходу та Південної Африки. У 2003 р. цей показник трохи знизився, але кількість 4870 затриманих нелегальних мігрантів за рік говорить сама за себе. Зберігалися також загрози в безпековій складовій – боротьба з незаконним переміщенням зброї, боєприпасів, товарів подвійного призначення та наркотиків [4].

Водночас залишалися загрози воєнного характеру, зокрема важко проходив переговорний процес із делімітації державного кордону на українсько-російській ділянці, особливо щодо його спірних ділянок, в акваторії Азовського моря та Керченській протоці, тривали воєнні конфлікти поблизу державного кордону з Україною (зокрема на Південному Кавказі Російської Федерації, а також конфлікти внаслідок розпаду Югославії та міжнародні конфлікти в щойно створених державах).

У цей період, коли політичним керівництвом держави було прийняте рішення про формування нового політичного курсу на зближення з країнами Європейського Союзу, та проголошено курс на входження до ЄС розпочався процес активної міжнародної співпраці й вивчення досвіду європейських та інших розвинених країн

з питань захисту національних інтересів у сфері безпеки державного кордону. Розпочато роботу над відновленням і формуванням нової законодавчої бази, яка має відповідати нормам Європейського Союзу.

У 2000 р. Президент України затвердив Програму дій, спрямованих на підтримання режиму державного кордону України, розвиток Прикордонних військ та митних органів України на період до 2005 р. Ця Програма передбачала створення на базі Прикордонних військ України в межах їх штатної чисельності та обсягів бюджетного фінансування правоохоронного органа спеціального призначення – Державної прикордонної служби України.

Третій етап становлення й реформування прикордонного відомства і водночас державного реагування на загрози у сфері безпеки державного кордону розпочався у 2003 р. з прийняттям Верховною Радою Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [5], який докорінно реформував принципи охорони кордону та перетворив Прикордонні війська на правоохоронний орган спеціального призначення з відповідними завданнями протидіяти новим загрозам. Цей етап тривав до 2014 р.

Проблема реформування органів охорони державного кордону набула особливого значення з наближенням до кордонів України східного кордону Європейського Союзу та жорстких вимог останнього до здійснення контролю на зовнішніх рубежах відповідно до шенгенських домовленостей 1985 р. та 1990 р.

У цей період розпочалася активна співпраця з міжнародними організаціями, здебільшого європейськими, що зосереджували свою діяльність у сфері безпеки державних кордонів, зокрема FRONTEX, ОБСЄ, МОМ, УВКБ ООН та місією ЄС із надання допомоги в питаннях кордону з Республікою Молдова та Україною (EUBAM).

У рамках протидії новим загрозам заслуговує на увагу Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», згідно з яким громадяни України мають право створювати в установленому законом порядку громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, надавати сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України в запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті інтересів суспільства й держави від протиправних посягань. Передбачено, що формування з охорони громадського порядку і державного кордону проводять свою діяльність під контролем органів внутрішніх справ, прикордонних підрозділів шляхом спільного патрулювання в прикордонній смузі й виставлення постів у місцях можливої появи порушників кордону, проведення разом із прикордонниками огляду маршрутів можливого руху порушників кордону, місць їх можливого укриття, перевірки невстановлених транспортних засобів поблизу державного кордону з метою з'ясування причин та умов перебування їх у прикордонній місцевості.

У 2001 р. прикордонна служба започаткувала нові заходи з охорони державного кордону України, які

базувалися не на технічній інфраструктурі, а на використанні інституту прикордонних інспекторів, які виконують завдання з контролю над певною прикордонною ділянкою. Основна ідея створення інституту дільничних інспекторів полягала в тому, що вони мешкали в районах, прилеглих до кордону, знали місцевість і мешканців, відстежували появу нових осіб і транспортних засобів, створювали власні мережі отримання інформації, проводили заходи зі знешкодження порушників державного кордону тощо. Досвід показав, що запровадження такої форми охорони державного кордону є ефективним і перспективним.

Змінювалась і довжина патрулювання смуги кордону одним підрозділом. На початку 2000 р. прикордонний підрозділ обслуговував на західному кордоні України ділянку кордону завдовжки 15–25 км, а на східному кордоні – від 30 до 50 км. Упродовж 2000–2003 рр. на східному кордоні України були встановлені 120 додаткових підрозділів, що вдвічі збільшило щільність охорони цієї ділянки кордону. Але починаючи з 2006 р., з поступовим переходом від п'ятирівневої системи управління до чотирирівневої та створенням відділів прикордонної служби, перерозподіл сил і засобів знову став нерівномірним [6, с. 19–21]. Так, ділянки кордону, які охороняв відділ прикордонної служби, досягали 50 км, а в окремих випадках – і 70 км. Виняток становить кордон із так званою «Придністровською Молдавською Республікою», де один прикордонний підрозділ забезпечує охорону кордону до 20 км.

Діяльність прикордонного відомства України з адаптації системи національних інтересів у сфері безпеки державного кордону до європейських стандартів мала цілеспрямований і широкомасштабний характер. Чотирирічна робота з реформування показала необхідність комплексних підходів до подальшого розвитку відомства. У зв'язку із цим були опрацьовані Концепція [7] та Програма розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 р. [1]. Головна мета концепції полягала у створенні правових засад для подальшого розвитку і становлення прикордонної служби як сучасного прикордонного відомства поліцейського типу, діяльність якого ґрунтуватиметься на базових стандартах передових прикордонних відомств європейських країн.

У цей період Європейський Союз і США стали найбільшими донорами України у сфері розвитку кордонів. Упродовж десяти років Україна отримала допомогу від ЄС і країн-донорів на загальну суму 1,069 млрд грн. Ця допомога охоплювала технічну допомогу через програму TACIS, а також макрофінансову й гуманітарну допомогу. До того ж Україні надавалася фінансова допомога в рамках окремих регіональних програм TACIS на суму понад 126 млн євро. У рамках програми TACIS були розроблені окремі Регіональна програма та Програми транскордонного співробітництва, які зосереджувалися на питаннях модернізації пунктів пропуску через державний кордон [8].

З 2008 р. Державна прикордонна служба України цілком відмовилася від військовослужбовців строкової

служби та комплектувалася лише військовослужбовцями за контрактом. В умовах економічної кризи та недофінансування це були позитивні кроки, але водночас відбулося зниження якості охорони кордону та бойової готовності прикордонних підрозділів.

Слід зазначити, що під час вивчення досвіду й норм законодавства Європейського Союзу у сфері безпеки державного кордону і впровадження їх у практичну площину не було враховано низку принципових факторів, зокрема:

- нормативно-правова база, особливо та, що стосувалася питань застосування Державної прикордонної служби України за планами відсічі збройної агресії, участі в локалізації збройних конфліктів, не відповідала призначенню та завданням;
- під час створення відділів прикордонної служби та переходу до комплектування підрозділів тільки військовослужбовцями за контрактом збільшилася управлінська ланка, до штату підрозділу включалися цивільні працівники, які не використовувалися в охороні державного кордону; велика протяжність ділянок підрозділів і недостатня кількість військовослужбовців, котрі залучалися до служби, призвели до зниження щільності охорони кордону;
- з переходом до правоохоронних і правозастосовних функцій зменшилася увага до військової складової, що знижувало боєготовність підрозділів та органів охорони кордону загалом. Так, події навколо острова Тузла в жовтні 2003 р. виявили загрози суто воєнного характеру, однак після зниження ескалації вжиті з нашого боку заходи мали характер девоєнізації;
- міжнародна технічна допомога була спрямована лише на забезпечення прикордонних підрозділів технічними засобами охорони кордону, застаріла бойова броньована техніка розпродавалась або підпадала під утилізацію, нові зразки на заміну їй не надходили;
- у службі не враховувався досвід прикордонних військ, який вважався застарілим і непотрібним у сучасних умовах;
- з'явилася корупція в лавах служби.

Аналіз заходів державного реагування керівництва Державної прикордонної служби України на забезпечення системи національної безпеки у сфері безпеки державного кордону на період до 2015 р. свідчить, що реформування системи безпеки на державному кордоні проводилося за п'ятьма основними позиціями:

- 1) зміна форм охорони державного кордону на різних ділянках (напрямах);
- 2) реформування та комплектування прикордонних органів військовослужбовцями за контрактом за територіальним принципом;
- 3) інженерно-технічне облаштування державного кордону;
- 4) централізація в забезпеченні оперативно-службової діяльності прикордонних органів;
- 5) потреба істотного додаткового фінансування проведених заходів з реформування прикордонної служби.

Практика свідчить, що форми та способи охорони державного кордону будь-якої держави, зокрема й України, завжди формулювалися її військово-політичним керівництвом, яким здебільшого й визначався потрібний склад сил і засобів прикордонного відомства. З огляду на це в сучасних умовах збройної агресії та існування на території країни воєнного конфлікту, коли модернізація системи охорони державного кордону України стає нагальною, ця функція повинна виконуватися загальнодержавним, а не відомчим керівництвом.

Разом з тим, саме на відомчому рівні вирішувалися докорінні питання забезпечення національних інтересів України у сфері безпеки державного кордону. Причому такі рішення ухвалювалися, виходячи з помилкового припущення, що загрози безпеці України у сфері безпеки державного кордону в сучасних умовах «мають переважно невоєнний характер». Такий висновок правомірно було зробити лише стосовно загроз безпеці України загалом, що ж стосується загроз у сфері безпеки державного кордону, то їхній характер став навіть більш воєнним, ніж це спостерігалось останніми роками. Особливо це почало виявлятися в позиції Російської Федерації.

Центр досліджень армії, конверсії і роззброєння (ЦДАКР) ще 2012 р. подав аналітичний огляд воєнних загроз для України, в якому зазначалося: «Ми констатуємо істотне погіршення геополітичної обстановки навколо України. Це виражається в інформаційних кампаніях проти нашої країни, наявності територіальних претензій – доки ще на неофіційному рівні. Усі держави нашого регіону озброюються – витрати зросли в цілому на 25–30%. Усе це відбувається на тлі падіння міжнародного авторитету України і зниження її військової потужності» [9].

Раніше, як відомо, порушники державного кордону діяли в основному поодиноко або невеликими групами та були озброєні лише особистою вогнепальною й холодною зброєю, та й то не завжди. Нинішня транскордонна злочинність, міжнародний тероризм, наркотрафік, нелегальна міграція та широкомасштабна контрабанда, котрі діють через державний кордон України, ретельно організовуються, всебічно забезпечуються, а в багатьох випадках і супроводжуються професійно підготовленими, «до зубів» озброєними всіма видами стрілецької зброї силами прикриття.

Слід чітко усвідомлювати, що забезпечення національної безпеки будь-якої країни починається саме з державного кордону, що чудово розуміють керівники багатьох країн, насамперед західних. Останній яскравий тому приклад – інженерне облаштування та посилення заходів безпеки державного кордону країн Балтії, реагування на дії авіації Російської Федерації біля кордонів з країнами НАТО. Велика Британія відстоювала свої кордони в тисячах кілометрів від Лондона й навіть воювала з Аргентиною за свою територіальну цілісність. США добре знають свої інтереси й давно вже жорстко охороняють їх.

Різка загострення ситуації в Україні та анексія Криму Російською Федерацією на початку 2014 р. (початок четвертого етапу) потребували негайного вжиття заходів

з реалізації безпекової політики й виконання функцій державного реагування суб'єктами забезпечення національної безпеки. На жаль, початковий період реагування на кризову ситуацію продемонстрував розгубленість і неспроможність державної влади й силових структур виконувати свої завдання.

Цей період виявив доволі багато недоліків в організації охорони державного кордону та системі реформування прикордонного відомства, особливо це стосувалося питань захисту територіальної цілісності та діючої нормативно-правової бази. Так, відповідно до Закону України «Про оборону України», участь в обороні держави разом зі Збройними Силами України в межах своїх повноважень беруть інші військові формування, утворені відповідно до законів України, Державна спеціальна служба транспорту, а також відповідні правоохоронні органи [10].

Досвід початку 2014 р. засвідчив, що нехтування загрозами та ризиками у воєнній сфері та несвоєчасне прийняття відповідних заходів державного реагування на загрози воєнного характеру на державному кордоні призводить до трагічних наслідків.

З початком блокування й нападу на прикордонні підрозділи в Автономній Республіці Крим та активізацією сепаратистських рухів на сході країни Збройні Сили не були виведені в райони, не було вжито заходів з прикриття державного кордону. У прикордонних районах, особливо на сході, не було розгорнуто військових підрозділів, тому в межах цієї зони сам на сам з незаконними військовими формуваннями залишилися прикордонники, на озброєнні яких тоді були лише стрілецька зброя та спеціальні засоби активної оборони.

Тому керівництвом Державної прикордонної служби України в умовах швидкої зміни обстановки вживалися заходи державного реагування на загрози, що виникли на державному кордоні та в контрольованих прикордонних районах саме у воєнній сфері. Створювалися позаштатні мотоманеврені групи, зведені загони для посилення прикордонних підрозділів на загрозованих ділянках, але, знову ж, без броньованої техніки та важкої зброї.

З прийняттям у 2015 р. Верховною Радою України Закону «Про зміни до Закону України “Про Державну прикордонну службу України”» [5] зросла чисельність прикордонної служби на 3000 осіб, що дало змогу на законодавчій основі створити прикордонні підрозділи швидкого реагування з важким озброєнням і на броньованій техніці для вирішення завдань прикриття державного кордону й припинення озброєних та інших провокацій як самостійно, так і у взаємодії з підрозділами Збройних Сил і Національної гвардії України. Розпочато роботу над змінами в нормативно-правовій базі, що регламентує діяльність Державної прикордонної служби.

Під впливом еволюції поглядів на засоби і способи забезпечення національної безпеки зростає розуміння потреби кардинального переосмислення підходів до формування системи забезпечення воєнної безпеки та у сфері безпеки державного кордону.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України А. Турчинов зауважив: «Нам слід чітко усвідомити, що власні проблеми ми будемо змушені вирішувати самостійно. Ніхто, ні американці, ні європейці, не подолають нашу власну корупцію, прагнення підмінити копійку реформаторську працю піаром та красивими презентаціями. Ніхто, крім нас, українців, не збудує сучасну ефективну державу, потужну армію, дієві поліцію і спецслужби, стабільну та конкурентну економіку.

Критично важливим завданням, без вирішення якого не можна розраховувати не лише на розвиток, а й на виживання України як вільної демократичної країни, є прискорення реформи сектору безпеки і оборони, насамперед воєнної реформи, і повна відмова від окремих спроб її імітації» [11].

Висновки і перспективи подальших розвідок

Ураховуючи результати наукового дослідження оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України та її практику участі в антитерористичній операції на території Донецької та Луганської областей у 2014–2016 рр., слід зробити висновок про те, що чинна нормативно-правова база України давала змогу прикордонному відомству доволі ефективно виконувати функції та обов'язки у сфері охорони державного кордону. Водночас у сферах захисту державного кордону та оборони України вона не відповідала умовам обстановки, загрозам на державному кордоні та заходам реформування й розвитку Державної прикордонної служби України.

Для досягнення мети підвищення воєнної складової потрібні розробка й послідовне проведення реалістичного військово-політичного курсу, підвищення рівня соціально-економічного розвитку, зміцнення Воєнної організації держави (сектору безпеки та оборони), виходячи з воєнних загроз національним інтересам, визначення і використання найбільш ефективних можливих форм і способів їх нейтралізації.

Потребує доопрацювання законодавство у сфері національної безпеки та оборони, яке на сьогодні не повною мірою відповідає загрозам національній безпеці України. Реформування сектору безпеки та оборони України має проводитися системно зі створенням цілісної системи взаємопов'язаних нормативно-правових актів, програм розвитку, планів і відповідного фінансового й матеріально-технічного забезпечення.

Перелік літератури

1. Про затвердження Державної цільової правоохоронної програми «Облаштування та реконструкція державного кордону» на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України № 831 від 13 червня 2007 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 44. – С. 1804 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=831-2007-%EF>.
2. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник / Г. П. Ситник. – К. : НАДУ, 2012. – 544 с.
3. Про Прикордонні війська України : Закон України № 1779-ХІІ від 4 листопада 1991 р. зі змінами : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1779-12>.
4. Стратегічний бюлетень. Біла книга – 2010 / А. В. Махнюк, Л. М. Баран, С. М. Косач; за ред. д. в. н. М. М. Литвина / Адміністрація Держприкордонслужби України. – К. : Арт Економі, 2010. – 224 с.
5. Про Державну прикордонну службу України : Закон України № 661-ІV від 28 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 15.
6. Литвин М. М. Шляхи реалізації правоохоронних функцій Державної прикордонної служби України / М. М. Литвин // Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ДПСУ, 2008. – № 43. – Ч. 2. – С. 19–21.
7. Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року : Указ Президента України № 546/2006 від 19 червня 2006 року // Офіційний вісник України. – 2006. – № 25. – С. 1807 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=546%2F2006>.
8. Стратегічний бюлетень прикордонної безпеки України. Біла книга – 2015 / Л. М. Баран, С. М. Косач, А. В. Віхтюк, О. О. Морохов, О. М. Филь; за ред. д. в. н. В. О. Назаренка, д. в. н. В. М. Серватюка, к. т. н. О. В. Бляшенка; Адміністрація Державної прикордонної служби України. – К. : Арт Економі, 2016. – 240 с.
9. Центр досліджень армії, конверсії і роззброєння (ЦДАКР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cacds.org.ua/>.
10. Про оборону України : Закон України № 1932-ХІІ від 6 грудня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12.
11. А. Турчинов – Актуальні питання національної безпеки, РНБОУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rnbo.gov.ua/news/2712.htm>.